

ვიქტორია ხარატიშვილი,
საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა
და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
ხელმძღვანელი: პროფესორი, ემერიტუსი უჩა დვალისძე

საგაგაფხულო კალმასობები ამინდის გამოსათხომ რიტუალში (ლაზარობა, გონჯაობა)

რეზიუმე

ქართული ეთნოგრაფიული კულტურა ოდითგანვე მდიდარი იყო სხვადასხვა რიტუალითა და სადღესასწაულო ქმედებებით. ეს რიტუალები ადამიანის გარემომცველ სამყაროსა და იმ უცნობ ძალებს ეხებოდა, რომლებიც საკრალურადაა აღიარებული და მასთან დაკავშირებულ ქცევის ნიმუშებს წარმოადგენს.

სამიწათმოქმედო სამუშაოებს მუდამ ამინდთან დაკავშირებული სირთულეები ახლდა. ადამიანი თავისი თავის ირგვლივ მომხდარ ბუნებრივ მოვლენებს ვერ ხსნიდა და მიმართავდა რიტუალის შესრულების სხვადასხვა ფორმას, მათ შორის ღრუბელთ ბატონს, რასაც თან სდევდა სასურველი ამინდის - დარისა თუ ავდრის გამოსათხოვი რიტუალი „ლაზარობა“, რომელიც საქართველოს თითქმის

ყველა კუთხეში სრულდებოდა და გავრცელებული იყო მისი სინონიმური სახელწოდებებით: „გონჯაობა“, „საწვიმარა გოჯა“, „ძიგოუ“, „კოტი-კოტი“, „ბოჭყუდია“ და სხვა. აღნიშნული რიტუალი გაგაფხულის ციკლის ერთ-ერთი საინტერესო ნიმუშია მასში არსებული ქორეოგრაფიული ასპექტების გამო. ლიტერატურულ ცნობებში შემონახულია ყოფას შერეული ისეთი ქმედებები, რომელიც საინტერესო ცნობას გვაწვდის, ამინდთან დაკავშირებულ საწესო რიტუალში, ცეკვის არსებობის უტყუარ ნიშნებზე.

ლაზარობა, ფორმისა და შინაარსის მიხედვით, ორმაგად საინტერესოა, როგორც ქორეოგრაფიული ნიმუში. მასში ერთდროულად ასახულია, სარიტუალო და სახუმარო შინაარსის ფერხულის ტიპის ცეკვა.

შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს შერეული წყობის, მასობრივი, გრძელი ფერხული, რომელსაც ჰყავს ერთი წინამძღოლი ქალი. რიგ შემთხვევაში მას თავზე თასი ადგას, უფრო ხშირად კი ხელში ლაზარეს თოჯინა უჭირავს და წინ მიუძღვის ფერხულს. „ლაზარობის“ პირველი ნაწილი სრულდება მწკრივების სახით, ხოლო მეორე ნაწილში ფიქსირდება წრე-ფერხულს შიგნით მოთამაშით.

ამინდთან დაკავშირებულ საწესჩვეულებო ქმედებებში აღსანიშნავია, რომ რიტუალში ერთდროულად გვხვდება მუსიკა, ტექსტი და ცეკვისთვის დამახასიათებელი ელემენტები, რის გამოც თამამად შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს ცეკვა, მახასიათებელი ყოფითი ნაბიჯებით. არ იკვეთება სვლების განსაკუთ-

რებული ფორმა, არ სრულდება ხელჩაბმით და, მუსიკალური ნაწარმოების მიხედვით, ფერხული უნდა სრულდებოდეს ნელი და დინჯი ნაბიჯებით.

ცალსახად გამოიკვეთა, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს ფერხულის ერთ-ერთ საინტერესო ნიმუში, რომელიც გაჯერებულია სიმბოლური და პირობითი მახასიათებლებით. საკითხის ანალიზისას შეგვიძლია განვსაზღვროთ ორი ძირითადი ასპექტი, ერთი – თეორიული და მეორე – პრაქტიკული, მასალის შესწავლის საფუძველზე შეგვიძლია ლოგიკური დასკვნების გაკეთება. დასასრულს უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე მიმართულებისთვის საკმაოდ საინტერესო მასალას წარმოადგენს „ლაზარობა“, როგორც რიტუალის ერთ-ერთი სახე – საგაზაფხულო ფერხულების ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი ნიმუში.

საკვანძო სიტყვები: ლაზარობა, ცეკვა, ფერხული, საწესჩვეულებო, ქორეოგრაფია

ქართული ეთნოგრაფიული კულტურა ოდითგანვე მდიდარი იყო სხვადასხვა რიტუალითა და სადღესასწაულო ქმედებებით. ეს რიტუალები ადამიანის გარემომცველ სამყაროსა და მასში არსებულ ამოუცნობ ძალებს ეხებოდა, რომლებიც საკრალურადაა აღიარებული. რწმენა – წარმოდგენებმა მრავალფეროვანი რიტუალების სისტემა შექმნა. ეს რიტუალები კი საკრალურთან დაკავშირებული ქცევის ნიმუშებია.

ოღითგანვე გაჩნდა რწმენა, რომ არსებობდა სხვადასხვა ღვთაება, რომელიც განაგებდა ხალხის ყოფა-ცხოვრებას, მათი კეთილგანწყობის მოსაპოვებლად, ადამიანი შესაბამის რიტუალს ასრულებდა. ამინდის ორგანიზაციის საკითხში კი ცეკვა ზეციური წყალობის მიღების საშუალებას წარმოადგენდა. სამიწათმოქმედო სამუშაოებს მუდამ ამინდთან დაკავშირებული სირთულეები ახლდა. ადამიანი თავისი თავის ირგვლივ მომხდარ ბუნებრივ მოვლენებს ვერ ხსნიდა და მიმართავდა რიტუალის შესრულების სხვადასხვა ფორმას, მათ შორის ღრუბელთ ბატონს, რასაც თან სდევდა სასურველი ამინდის - დარისა თუ ავდრის გამოსათხოვი რიტუალი „ლაზარობა“, რომელიც საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში სრულდებოდა და გავრცელებული იყო მისი სინონიმური სახელწოდებებით: „გონჯაობა“, „საწვიმარა გოჯა“, „ძივოუ“, „კოტი-კოტი“, „ბოტყუდია“ და სხვა.

აღნიშნული რიტუალი გაზაფხულის ციკლის ერთ-ერთი საინტერესო ნიმუშია მასში არსებული ქორეოგრაფიული ასპექტების გამო. ლიტერატურულ ცნობებში შემონახულია ყოფას შერეული ისეთი ნიმუშები, რომელიც საინტერესო ცნობას გვაწვდის, ამინდთან დაკავშირებულ საწესო ქმედებაში, ცეკვის არსებობის უტყუარ ნიშნებზე.

„ლაზარობა“ ძირითადად ძლიერი გვალვის ან ავდრის დროს იმართებოდა: „ქალიშვილები აკეთებდნენ თოჯინას, რომელსაც ლაზარეს დაარქმევდნენ, მას ქალივით მორთავდნენ და მთელს სოფელში დაატარებდნენ“.¹

„ერთ-ერთი თქმულებით ლაზარობისას ბავშვები აიღებდნენ ჯოხებს, რომელსაც ჯვარივით შეკრავდნენ, ჩააცმევდნენ ქალის ტანსაცმელს, ბამბით გაუკეთებდნენ თავსა და პირისახეს. ამ დედოფალს მოზრდილი ბავშვი დაიჭერდა ხელში და წინ წავიდოდა, დანარჩენები აიღებდნენ ჭურჭელს და კარდაკარ დაიწყებდნენ სიარულს, თან მღეროდნენ:

„ლაზარ მოდგა კარსა

ალარღარებს თავსა...

ამ წესის შემსრულებელს ყოველი მოსახლე კვერცხსა და ფქვილს აძლევდა“.²

¹ ჯავახიშვილი, ქართველი, 1951, გვ. 70.

² ვირსალაძე, ქართული, 1974, გვ. 223-224.

„დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული იყო ამინდის კულტთან დაკავშირებული რიტუალი, რომელსაც თეთრ სამოსში გამოწყობილი გოგონები ასრულებდნენ - ისინი დაუვლიდნენ სახნავ-სათეს მიწებს და ცას წვიმის მოყვანას სთხოვდნენ, რიტუალს თან ახლდა ცეკვა „ფერხისა - მრგვალი მობმით როკვა“.³ ამ ფაქტს აღნიშნავს მაკალათიაც და ამოწმებს, რომ წვიმის მოყვანის მიზნით სახნავ-სათესში, თეთრ სამოსში გამოწყობილი გოგონების სარიტუალო დავლა სრულდებოდა.⁴

ტერმინი დავლა თავისთავად გულისხმობს საცეკვაო სვლას, წრის ჩამოვლას, რაც პირდაპირ მიანიშნებს რიტუალში საცეკვაო მოძრაობების არსებობას. აღნიშნულ ტერმინს ვხვდებით ჯემალ ნოლაიდელის მიერ აღწერილ ლაზარობაში, რომელსაც აჭარაში სოფლის გოგო-ბიჭები ასრულებდნენ:

„ისინი აკეთებდნენ თოჯინას, რომლის თანხლებითაც მთელს სოფელს ცეკვა-თამაშით დაივლიდნენ და თან ლაზარის მღეროდნენ“.⁵

„გარდა ამისა, რაჭაში გაზაფხულობით ქალთა ფერხული სრულდება, რომლის ტექსტი ასევე გვხვდება საქართველოს ცენტრალურ რაიონებში, როგორც სატრფიალო ლირიკის ნიმუში, ამ ეტაპზე ნიმუში უკვე სავსებით მოწყვეტილია საფერხულო და მით უმეტეს საწესო ხასიათს“,⁶ თუმცა მისი ტექსტი პირდაპირ მიგვანიშნებს ამინდთან დაკავშირებული რიტუალისა და საფერხულო სიმღერის ურთიერთკავშირზე.

„ქალო ანაო, ბანაო
ხელ-პირი დაგებანაო“....⁷

სადაც წვიმის გამოწვევასთან უნდა გვექონდეს საქმე.

საინტერესო ცნობას გვაწვდის კალისტრატე სამუშია კოლხეთში არსებულ ამინდის რიტუალზე სადაც სათემო ლოცვის შემდეგ იმართებოდა ცეკვა-სიმღერა-ლაზარობა, რომლის დროსაც შესაბამისი ლექსი იმღერებოდა.⁸

„ამინდის გამოთხოვის რიტუალში ფერხულის არსებობის

³ Вирсаладзе, Грузинская, 1964, Стр. 48.

⁴ მაკალათია, მესხეთ-ჯავახეთი, 1938, გვ. 104.

⁵ ნოლაიდელი, აჭარული, 1967, გვ. 61-62

⁶ იქვე, გვ. 62.

⁷ ჩიქოვანი, ქართული, 1969, გვ. 129.

⁸ სამუშია, ქართული, 1979. გვ. 13-14.

უტყუარი მაგალითია ბულგარეთში, ჟიტკოვიჩის რაიონში არსებული რიტუალი, წვიმის გამოთხოვის მიზნით ორსულ ქალს „წმინდა გიორგის ფერხულის დაბმას დაავალებდნენ, რათა თავიდან აეცილებინათ გვალვა. ეს რიტუალი ცნობილია „юрьевский хоровод“-ის სახელით“.⁹

ივანე ჯავახიშვილის ცნობით: „საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში, ლაზარობაში, შემორჩენილია ჩვეულება, რომელშიც მომღერალთა წრიდან შეარჩევდნენ ერთ-ერთ ქალს, მას ყოველ სახლთან სიმღერისას წყალს გადაასხამდნენ ხოლმე“.¹⁰

ლაზარობის ამ კონკრეტულ რიტუალში დასტურდება, რომ ლაზარობას თან ახლავს ფერხული, რომელსაც წრის შიგნით მოთამაშე ჰყავს. რიტუალში ასევე ერთვებიან გარეშე პირებიც, რომლებიც უფრო მეტად თეატრალიზებულს ხდიან სანახაობას.

დიმიტრი ჯანელიძის ნაშრომში გვითხულობთ, რომ იმერეთში „გონჯაობას“ მართავდნენ. გონჯას 10-13 წლის ბავშვი წარმოადგენდა, რომელიც მთლად გაშიშვლებული და გამურული უნდა ყოფილიყო, ის ხელში ჯოხს დაიკავებდა და ბუქნას ასრულებდა სიმღერის თანხლებით. რიტუალის დასასრულს გონჯასთვის ფეცილი და კვერცი უნდა მიეცათ, რასაც შესაბამისი ტექსტით ითხოვდა“.¹¹

„გონჯაობის რიტუალი დღეს მთის რაჭაში თითქმის მივიწყებულია, თუმცა სოფელ „ღებში“ გვალვის წინააღმდეგ „კოხინჯობას“ იხდიდნენ. ღრუბელთ ბატონ „ელიას“ ევედრებიან დაიფაროს ყანები კოხისა და სეტყვისაგან. ამ მრისხანე ღვთაების გულის მოსაგებად თიკანს კლავენ“.¹²

ლაზარობა, ფორმისა და შინაარსის მიხედვით, ორმაგად საინტერესოა, როგორც ქორეოგრაფიული ნიმუში. მასში ერთდროულად ასახულია სარიტუალო და სახუმარო შინაარსის ფერხულის ტიპის ცეკვა. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს შერეული წყობის, მასობრივი, გრძელი ფერხული, რომელსაც ჰყავს ერთი წინამძღოლი ქალი. რიგ შემთხვევაში მას თავზე თასი ადგას, უფრო ხშირად კი ხელში ლაზარეს თოჯინა უჭირავს და წინ მიუძღვის ფერხისას... ლაზარობის რიტუალის პირველი ნაწილი სრულდება მწკრივების სახით, ხოლო მეორე ნაწილში

⁹ Агапкина, Мифопоэтические, 2002, Стр. 322.

¹⁰ ჯავახიშვილი, ქართველი, 1952, გვ. 72.

¹¹ ჯანელიძე, ქართული, 1948, გვ. 89-90.

¹² მაკალათია, მთის, 1930, გვ. 65.

ფიქსირდება წრე ფერხულს შიგნით მოთამაშით.

ყოველივე ამას ამტკიცებს ამინდთან დაკავშირებული რიტუალები, რომლებიც მწკრივებისა და გუნდურობის პრინციპით არის შესრულებული, თითოეულს კი წინასწარ შერჩეული ხელმძღვანელი ჰყავს. მაგალითად, აჭარაში არსებობდა რიტუალი, რომელიც ცნობილი იყო როგორც: „ოთხმოცი ათასი ქვის კენჭის შელოცვა. რიტუალში ასევე ფიქსირდება ხელმძღვანელი, პროცესის მმართველი.¹³

მწკრივად უნდა ეწყობოდნენ გვალვის დროს შესასრულებელ რიტუალშიც, რომელსაც „წვიმის მოხვნას“ ეძახდნენ. „რიტუალის შესრულებისას ქალიშვილები შეებმებოდნენ უღელში და იწყებდნენ გუთნის ტარებას მდინარეში, ისე, რომ თვითონაც და გუთანიც დასველებულიყო. წვიმის გამოწვევის მიზნით, ასევე სრულდებოდა ხატის გაბანავების წესი, რომელიც ძირითადად წმინდა „ელიას“ სახელზე იმართებოდა. მსგავსი შინაარსის რიტუალებია: კვირტობა, ხვამლობა, კოხინჯრობა, ელიაობა, წიფლობა, ელიაწითელობა და სხვა“.¹⁴

„ანალოგიურია პანკისელი ქისტი ქალების მიერ შესრულებული, რიტუალი, რომელიც ვაინახურ კულტურაშიც დასტურდება და „გოთანა-ნანას“ სახელწოდებითაა ცნობილი“.¹⁵

ამინდთან დაკავშირებულ საწესჩვეულებო ქმედებებში აღსანიშნავია, რომ რიტუალში ერთდროულად გვხვდება მუსიკა, ტექსტი და ცეკვისთვის დამახასიათებელი ელემენტები, რის გამოც თამამად შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს ცეკვა, მახასიათებელი ყოფითი ნაბიჯებით. აქ არ იკვეთება სვლების განსაკუთრებული ფორმა, არ სრულდება ხელმობმით და, მუსიკალური ნაწარმოების მიხედვით, ფერხისა უნდა სრულდებოდეს ნელი და დინჯი ნაბიჯებით.

„მსგავსი ტიპის ფერხულს ვხვდებით აღდგომის წმინდა კვირას, განსაკუთრებით კი დიდ ხუთშაბათს, რომელსაც თრაკიელი ბულგარელები სეტყვის საწინააღმდეგოდ დააბამდნენ ხოლმე, ფერხული ლირიკული ხასიათის უნდა ყოფილიყო, ის არ სრულდებოდა ხტომებითა და მსგავსი მოძრაობებით, რათა სეტყვა არ გამოეწვი-

¹³ ნოლაიდელი, აჭარული, 1967, გვ. 61.

¹⁴ აბაკელია, ქართულ, 1991, გვ. 98.

¹⁵ ალთუნაშვილი, პანკისის, 2005, გვ. 125.

ათ, ასევე არ სრულდებოდა არანაირი სამუშაო, რომელიც დარტყმას მოითხოვდა: (ბარვა, თოხვნა, შეშის დაჩეხა, ფეხების ბაკუნნი), ყოველივე ეს გაიგივებული იყო სეტყვის მიწაზე დაცემასთან¹⁶.

ტუგანოვის ცნობით, ოსეთში ამინდის რიტუალს მხოლოდ ქალები ასრულებდნენ, რიტუალის დასასრულს ცეკვავდნენ „УТБИТБИ КАФТ“ – ქალთა ცეკვას. საყურადღებოა, რომ აღნიშნული ცეკვა მკვეთრად განსხვავდებოდა ჩვეული ცეკვებისგან, ისინი წრეს ატრიალებდნენ „ხონგა ქავთის“ მსგავსად და ასრულებდნენ „მილგა ქავთის“ მოძრაობებს, წრის შიგნით რამდენიმე მოცეკვავე სხარტი, მეომრული ილეთთა ნაერთებითა და ცერებზე ცეკვით ასრულებდა სარიტუალო ცეკვას.¹⁷

ვერა ბარდაველიძის ცნობით, ჩერქეზები წვიმის გამოსაწვევად „ხაცეგუაშეს“ წეს-ჩვეულებას მიმართავდნენ. „ხაცეგუაშე“ თიხის კენინა იყო. რომლის გარშემოც რიტუალის დასასრულს წრეს შეკრავდნენ და წრის შიგნით ცეკვავდნენ, შემდეგ კი მის გარშემო ლეკურს დაუვლიდნენ. პირველი ქალიშვილები იცეკვებდნენ, შემდეგ გათხოვილი ქალები, ბოლოს კი მოხუცები. ამ წესის დაცვა სავალდებულო პირობა იყო ამინდის გამოსაწვევ რიტუალში.¹⁸

წვიმის, ელვისა და ჭექა-ქუხილის ღვთაებათა შორისაა „ელია“ – ღვთაება განსაკუთრებულ ადგილს იკავებდა. მასთან დაკავშირებულმა წეს-ჩვეულებებმა გარკვეულწილად შეუწყო ხელი რიტუალ „ლაზარეს“ სახელწოდების წარმოშობას. ამ ტერმინის ეტიმოლოგიური კვლევისას გამოიკვეთა, რომ „ელია“ ბერძნულ სახელ „ელიაზარისგან“ მომდინარეობს. სახელის ფუძისა და მწარმოებლის გაყოფით ტერმინის სრული დატვირთვა მივიღეთ: „ელია“-„ზარი“ – ელია ცნობილია, როგორც ღრუბელთ ბატონი, წვიმისა და ავდრის მბრძანებელი, ზარი – კი რაიმე შემადრწუნებელს უნდა ნიშნავდეს, მაგალითად: თავ-ზარი, გლოვის-ზარი და სხვა. შესაბამისად, ელიაზარი უნდა აღნიშნავდეს ელიას მიერ მოვლენილ ძლიერ, შემზარავ ჭექა-ქუხილსა და ავდარს, რაც ძირითადად გაზაფხულის სეზონისთვისაა დამახასიათებელი.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ელიაზარი და ბიბლიური ლაზარე, რომელსაც უკავშირდება მკვდრეთით აღდგომის პირველი

¹⁶ Агапкина, Мифопоэтические, 2002, Стр. 335.

¹⁷ Туганов Осетинские, 1988, Стр. 13-14.

¹⁸ ბარდაველიძე, გონჯაობა, 20136 გვ. 27-28.

სასწაული და რომელიც მოიხსენიება ქრისტეს საყვარელ მეგობრად, შესაძლოა ერთსა და იმავე ადამიანს განასახიერებდეს. ამ მოსაზრებას ამყარებს სოფელ ბარალეთში ჩაწერილი თქმულება იესო ქრისტეს, ელია წინასწარმეტყველისა და წმინდა გიორგის შესახებ, რომელშიც ელია, ლაზარეს მსგავსად, ქრისტეს მეგობრად არის მოხსენიებული. „თუ ელია ღრუბელთ ბატონი და ბიბლიური ლაზარე ერთი და იგივე პიროვნებაა, მაშინ უდავოა, რომ გაზაფხულის ციკლთან დაკავშირებული ლაზარეს რიტუალი პირდაპირ უკავშირდება მის მკვდრეთით აღდგომას, როგორც გაზაფხულის გამოღვიძების, ზამთრის შემდგომ ბუნების მკვდრეთით აღდგომის ერთ-ერთი სიმბოლო“.

გემოთ ჩამოთვლილი რიტუალების განხილვისას აღმოჩნდა, რომ ცრუმორწმუნეობასთან ერთად ოდიტგანვე დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა პირობითობასა და სიმბოლოურობას ხალხის ყოფა-ცხოვრებაში. თოჯინა ლაზარე სწორედ რომ სიმბოლოური გამოსახულებია ამინდის ღვთაებისა, მისი არსებითი სახით წარმოჩენა და კონტაქტი ღვთაების განმსახიერებელ თოჯინასთან, ამყარებს რწმენას წარმართი ადამიანის ცხოვრებაში. დაკვირვების შედეგად აღმოჩნდა, რომ ამინდთან დაკავშირებული რიტუალები მრავალი სიმბოლოური ნიშნისაგან შედგება. მათი საკრალური მნიშვნელობა სიმბოლოების მეშვეობით გამოიხატება. საკითხზე მუშაობისას მკაფიოდ გამოიკვეთა რამდენიმე დომინანტი ნიშანი, მათ შორის ფერისა და ფორმის სიმბოლოური დანიშნულება, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული რიტუალის მსვლელობასთან.

ფორმის მიხედვით გამოიყოფა: წრე, კვერცხი, ყველი, კენჭი, თასი, კალათი, მონაწილეთა წრიული განლაგება და სხვა. ფერის მიხედვით, დომინირებს თეთრი: კვერცხი, ყველი, კარაქი და ფეხილი. ასევე მნიშვნელოვანია თეთრი ფერის სამოსი, რომელიც რიტუალის მსვლელობისას აქტიურად გამოიყენება. მოგეხსენებათ, თეთრი ფერი ეს არის სიწმინდის, სინაზის, სიკეთისა და კეთილდღეობის სიმბოლო, სწორედ ასეთ წმინდა ადამიანს ან ქალწულ გოგონას შეეძლო ამინდთან დაკავშირებული რიტუალის ჩატარება. რაც შეეხება წრის სიმბოლოს, ეს არის ჰარმონიულობის, სრულყოფისა და ერთიანობის სიმბოლო, ეს არის ერთ-ერთი უნივერსალური გეომეტრიული სიმბოლო, რომელიც ასტროლოგიაში განასახიერებს მზის სიმბოლოს, შესაბამისად, შეიძლება ვიფიქ-

რომ, რომ ღრუბელთ ბატონთან ერთად ხალხი მზესაც ევედრებოდა ამოსვლას (რასაც დარი მოსდევს) ან ჩასვლას (რასაც ავდარი მოსდევს).

არსებული მასალების საფუძველზე გაჩნდა მოსაზრება, რომ ლაზარობისა და გონჯაობის რიტუალი შინაარსობრივი თვალსაზრისით შეიძლება ისევე განსხვავდებოდეს ერთმანეთისგან, როგორც მათი სახელწოდებები. ლაზარობა ეს უნდა იყოს დიონისეს კულტთან დაკავშირებული, მოკვდავთა და მკვდრეთით აღმდგართა საწესრევულებო რიტუალი, აქედან გამომდინარე, დიონისეს მკვდრეთით აღდგომა შესაძლოა დავეუკავშიროთ ლაზარეს მკვდრეთით აღდგომას.

ლაზარობის რიტუალის თითქმის განუყოფელი ნაწილია „თხის ან თიკნის შეწირვა“, რაც ასევე მჭიდროდ უკავშირდება დიონისეს კულტს და შესაძლოა თავად დიონისეს განმასახიერებელი სიმბოლოც იყოს. ცნობების თანახმად, დიონისე, მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ „პერსეფონემ“ (მკვდრების სამეფოს ქალღმერთი) თიკნად გადააქცია, რათა დაეცვა იგი მოსალოდნელი საფრთხისგან.¹⁹ აქედან გამომდინარე, ძველ საბერძნეთში დიონისეს კულტისადმი მიძღვნილ რიტუალებს ყოველთვის თან ახლდა დასკვნითი ნაწილი – „თხის ცეცხლში დაწვა“. პარალელს თუ გავავლებთ, ვნახავთ, რომ ლაზარობის დროს „თოჯინა ლაზარეს“ წვავენ ან თიკანს სწირავდნენ მსხვერპლად.

ამ მაგალითებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ ლაზარობა – ეს უნდა იყოს მოკვდავთა და მკვდრეთით აღმდგართა ღვთაებისადმი მიძღვნილი რიტუალი, რომელიც ზამთრიდან გაზაფხულის გამოღვიძებას, გაზაფხულის მკვდრეთით აღდგომას უნდა უკავშირდებოდეს და რალა თქმა უნდა, გაზაფხულზე უნდა შესრულებულიყო. „გონჯაობა“, სავარაუდოდ, მთელი ამ ციკლის მეორე საფეხურს, „ლაზარობის“ ლოგიკურ გაგრძელებას უნდა წარმოადგენდეს, რომელიც ნაყოფიერების კულტთან მჭიდროდაა დაკავშირებული, მის შესასრულებლად კი საუკეთესო დრო ზაფხული უნდა ყოფილიყო.

იმერეთის ეთნოყოფაში აღწერილი „გონჯაობა“ გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ რიტუალი ნაყოფიერების კულტთან არის დაკავშირებული. აღნიშნული პროცესია მოგვაგონებს სვა-

¹⁹ ტონია, მითოლოგიური, 2003. გვ. 23.

ნეთში გავრცელებულ მელია-ტულეფიას რიტუალს. გონჯაობის რიტუალს ყოველთვის შეგონჯილები ანუ გამურულები ასრულებდნენ, რაც ასევე ნაყოფიერების ერთ-ერთი სიმბოლოა.

ნაშრომის საფუძველზე ნათელი გახდა ადამიანის დამოკიდებულება რწმენასთან, რასაც დიდი გავლენა ჰქონდა მათი ყოველდღიური ცხოვრების ავ-კარგიანობაზე. ჯერ კიდევ პალეოლითის ხანაში, როდესაც პირველყოფილმა ადამიანებმა კომუნიკაციის არავერბალურ ხერხებს მიმართეს, გაჩნდა საცეკვაო მოძრაობები და ფერხულისთვის დამახასიათებელი სხვადასხვა ფორმა, რომელიც სიმბოლური განსახიერება იყო სხვადასხვა ყოფითი პროცესისა. დროთა განმავლობაში, სხვა საკითხებთან ერთად, თავი იჩინა მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებულმა პრობლემებმა, რის გამოც რიტუალებმა და მასში შემავალმა მოქმედებებმა შეიძინა უტილიტარული დანიშნულება და მთლიანად თავის თავზე აიღო კაცობრიობის ბედის წარმართვის საკითხები. დროის ცვლილებასთან ერთად გარკვეულმა რიტუალებმა დაკარგა ძირითადი დანიშნულება და იმავდროულად მიიღო ესთეტიკური სიამოვნების სახე. გაჩნდა ვერბალური ურთიერთობები და ის, რაც ადრე კომუნიკაციის ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენდა, დღეს საცეკვაო მოძრაობებად გვევლინება. მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ საწესჩვეულებო რიტუალები ერთდროულად ითავსებდა უტილიტარულ და ესთეტიკურ დანიშნულებას.

ცალსახად გამოიკვეთა, რომ „ლაზარობას“ თან ახლავს ფერხულის ერთ-ერთ საინტერესო ნიმუში, რომელიც გავრცელებულია სიმბოლური და პირობითი მახასიათებლებით. საკითხის ანალიზისას შეგვიძლია განვსაზღვროთ ორი ძირითადი ასპექტი, ერთი - თეორიული და მეორე - პრაქტიკული, მასალის შესწავლის საფუძველზე, შეგვიძლია ლოგიკური დასკვნების გაკეთება. დასასრულს უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე მიმართულებისთვის საკმაოდ საინტერესო მასალას წარმოადგენს „ლაზარობა“, როგორც რიტუალის ერთ-ერთი სახე - საგაზაფხულო ფერხულების ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი ნიმუში.

ბიბლიოგრაფია:

1. აბაკელია ნ., აღავერდაშვილი ქ., ლამბაშიძე ნ., ქართულ დღეობათა კალენდარი (სტ. N4) თბ., 1991.
2. ალთუნაშვილი მ., (პანკისის ხეობა: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული აღწერა) ქართ.-კავკ. ურთიერთ. ისტ. ს/კ ინ-ტი თბ., 2005.
3. ბარდაველიძე ვ., გონჯობა II ლაზარობა. ძველი ქართული წეს-ჩვეულება. თბ., 2013.
4. ვირსალაძე ე., ქართული ფოლკლორი, მეცნიერება 1974, ტომი IV, გვ. 223-224.
5. მაკალათია ს., მთის რაჭა.სახელგამი თბ., 1930.
6. ნოლაიდელი ჯ., აჭარული ზეპირსიტყვიერება და ეთნოგრაფიის მასალები. მეცნიერება 1967, გვ. 61.
7. სონღულაშვილი მალხაზ., საბავშვო ბიბლია, ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტი. სტოკჰოლმი, 1998. გვ 192-197.
8. ტონია ტ., კიკნაძე ზ., მითოლოგიური ენციკლოპედია ყმაწვილთათვის. ტომი II, თბ., 2003 გვ. 23.
9. ჩიქოვანი მ., ქართული ფოლკლორი. მასალები და გამოკვლევები. ტომი III., თბ., 1969, გვ 129.
10. ჯანელიძე დ., ქართული თეატრის ხალხური საწყისები, მასალები ქართული თეატრის ისტორიისათვის. 1948, გვ. 89-90.
11. ჯავახიშვილი ი., ქართველი ერის ისტორია თბ., 1951, წიგნი I. გვ 70.
12. Агапкина Т., Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл., 2002, Стр. 322.
13. Вирсаладзе Е., Грузинская весенняя хороводная поэзия., 1964, Стр . 48.

CHOREOLOGY

Viktoria Kharatishvili,
Shota Rustaveli Theatre and Film Georgia State University
Ph.D. Student
Supervisor – Professor, Emeritus Ucha Dvalishvili

SPRING GATHERINGS (KALMASOBA) IN WEATHER-REQUIRED RITUALS (Lazaroba, Gonjaoba)

Abstract

Keywords: Lazaroba, Dance, Round Dance (Perkhuli), Ritual,
Choreography

Georgian ethnographic culture was always rich with different rituals and holiday traditions. These rituals were about the world around humans and unknown forces, which are recognized as sacred and are patterns of behavior related to it.

Agricultural works had always difficulties connected with the weather. Humans couldn't explain the natural events happening around them and applied them to different forms of rituals. For example to the Lord of the Cloud (Ghrubelt Batoni), what was followed by the ritual „Lazaroba“ to require good or bad weather. This ritual was performed in almost every region of Georgia and was spread by its synonymous names: „Gonjaoba“, „Satsvimara Goja“, „Dzivou“, „Koti-Koti“, „Bochkudia“ etc.

The abovementioned ritual is one of the interesting patterns because of its choreographic aspects. There are many acts in the literary references, which give us interesting information about dance signs existing in the rituals related to the weather.

„Lazaroba“ was always held during hard drought or bad weather. According to one of the legends, children took the sticks, made crosses from them, and put the head made by cotton. After that, they dressed the crosses in the woman's clothes. One child, who was

the adult among the others, took the doll and stood first, the others took dishes and began walking from the gate to the gate and were singing:

„Lazar media karsa,
Aghargharebs tavsა“

(Lazar comes to the door, he is nodding the head).

„In the western part of Georgia there was a common ritual associated with the cult of weather, which was accompanied by the dance „Perkhisa“ – dance in the circle“ Sergi Makalatia also mentions this fact and verifies that the ritual was held in the fields with the dance of girls dressed in white clothes to bring rain.

The term „Davla“ means to dance walking around the circle, which refers to dance movements existing in the ritual. This term is also in „Lazaroba“ described by Jemal Noghaideli, which was performed in the village of Ajara by boys and girls: „They were making dolls and were walking by dance in the whole village“.

The real example of Perkhuli (round dance) existing in the weather-requested rituals is the tradition in Bulgaria, in the district of Jitkovich. It was called „Iurievi Gold Rain“. To avoid the drought, people made the pregnant woman dance St. George perkhuli (round dance). This ritual was known as „Iurievi Perkhuli“.

Ivane Javakhishvili says that in some regions of Georgia during Lazaroba there was a tradition that one singer woman walked in the village and stopped in front of the each gate and sang. The host poured the water to her. This act was symbol of the sacrifice ritual for the weather god Tarosi.

In this form of Lazaroba the singers are located around the circle and the one singer woman is in the circle. This fact shows that Lazaroba is accompanied by perkhuli (round dance), where the dancer is inside the circle. Other people make the performance more theatrical.

Vera Bardavelidze writes, that Cherkezin people had the tradition „Khatseguashe“ to summon the rain. „Khatseguashe“ was the clay doll. People made a circle around the doll and danced inside the circle. The maidens were dancing at first, and after that the married

women and then the old ones. This rule was equally binding for all in this ritual.

„Lazaroba“ is a very interesting choreographic pattern according to its form and content. At the same time shows both ritual and round dance (perkhuli) type dances. So we can say that „Lazaroba“ is accompanied by a mixed-order, massed, long round dance (perkhuli), which has one woman leader. The woman with the bowl on her head or Lazare’s doll in her hand leads the round dance (perkhuli). The first part of „Lazaroba“ is performed in the form of rows, and in the second part, there is fixed a circle with the dancer inside the round dance (perkhuli).

In the traditional acts connected with the weather rituals at the same time, there are music, text, and dance describing elements. So we can say that „Lazaroba“ is accompanied by a dance with the characteristic steps. There are no special moves of the dance with the music, but Perkhisa must be performed with slow steps.

It is revealed that „Lazaroba“ is accompanied by one of the interesting patterns of round dance (perkhuli), which is full of symbolic and conditional signs.

During the analysis of the issue, we can determine two main aspects - theoretical and practical and also make logical conclusions.

In the end, we can say that „Lazaroba“ is a very interesting material for both directions, as one of the types of ritual and one of the important samples of spring round dances (perkhuli).